

**ALİ HİBRÎ EL-KÜTAHÎ'NİN HAVÂSSÜ'L-KUR'ÂN KONUSUDAKİ ŞİFÂÜ'L-
EBDÂN'ININ YENİ BİR NÜSHASININ LİTERATÜRE KAZANDIRILMASI***

İlhami Günay¹

Öz

Kur'an-ı Kerim, Allah'ın kelamı olması hasebiyle bizzat kendisi tarafından çok değerli olduğu vurgulanmıştır. Onun bazı ayetlerinin ve surelerinin diğerlerinden daha da faziletli olduğuna dair sünnetten deliller bulunmaktadır. Bu yüzden Rasûlullah (sav.) ve O'nun talim ve telkinleriyle ashabı, Kur'an'ın bu yönünü, bazı isteklerinin kabul edilmesinde, sıkıntılarının giderilmesinde ve şerli varlıklardan korunmakta vasıta kılmışlardır. İlk İslami kaynaklarda Fezâilü'l-Kur'an ismini alan bu konu, sonraki asırlarda Kur'an ilimleri içerisinde Havâssü'l-Kur'an ismiyle müstakil bir başlık altında toplanmıştır. Zamanla bu alan genişlemiş ve küçük, orta ve büyük hacimlerde eserler telif edilmiştir. Birçoğu yazma halde bulunan bu eserlerden birisi de Ali Hibrî el-Kütâhî'nin klasik kaynaklardan faydalanarak yazdığı *Şifâü'l-ebdân* isimli kitabıdır. Bu eserin yazma bir nüshası elimize geçmiş ve ona *İlhami* ismi verilerek onun, müellifine aidiyetini tesbit etmek amacıyla bu çalışma hazırlanmıştır. Anılan nüsha, yurt içindeki yazma kütüphanelerde bulunan beş ayrı nüshasının ve kaynak olarak faydalandığı, alanının en önemli eserlerinden olan *Dürrü'n-nazîm* isimli eserin muhtevalarıyla karşılaştırılmıştır. Bu mukayese neticesinde *İlhami* nüshasının, *Şifâü'l-ebdân*'ın mahtut bir nüshası olduğu yakinen anlaşılmıştır. Ayrıca eserin nüshalarının tam olanlarının tesbiti de yapılmış ve eseri tahkik etmek isteyenler için, itimat edebilecekleri nüshaların hangileri olduğu belirlenmiştir. Anılan eser, Kütahya Vahidpaşa kütüphanesine tarafımızdan hediye edilerek 3243 demirbaş numarası ile kaydedilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Havâssü'l-Kur'an, Hibrî, Ebdân, Literatür, Nüsha, Şifa

**ADDING INTO LITERATURE ANOTHER COPY OF ŞİFÂÜ'L-EBDÂN ON
HAVASSÜ'L-KUR'ÂN BY ALİ HİBRÎ EL-KÜTAHÎ**

Abstract

The Quran, being the word of Allah, emphasizes within itself that it is indeed highly significant. In the Sunnah, there can be found evidence indicating that some suras and ayahs of the Quran are more virtuous than others. Hence, prophet Muhammad (PBUH) and his companions guided by his teaching have used this aspect of the Quran as a means to have some of their wishes granted, hardships resolved and to get protection against malicious beings. Being called Fezâilü'l-Kur'an in the early Islamic literature, this topic, in the following centuries, was categorized under Havâssü'l-Kur'an within the scholarship of the Quran. The field expanded over time and encapsulated many compiled works of varying sizes and lengths, most of which are in handwritten form. One of said works is the book named Şifâü'l-ebdân, written by Ali Hibrî el-Kütâhi in the light of classical literature. We have retrieved one handwritten copy of said work, named it "İlhami" and began a study to verify the ownership to the writer. The copy was compared and tested with the five different copies found in domestic libraries of handwritten works, and the contents of Dürrü'n-nazîm, one of the most prominent works in the field, in the light of which the author worked, and used for reference. It was understood as a result of the comparison that the copy, İlhami, is a definite copy of Şifâü'l-ebdân. In addition, among the copies of the work, the complete ones have been ascertained and determined for purposes of reliability for those who want to study the piece. The said piece was donated by us to the Kütahya Vahidpaşa Library and was registered with the asset ID of 3243.

Key Words: Copy, Ebdan, Havâssü'l-Kur'an, Healing, Hibri, Literature

* Bu makale Dumlupınar Üniversitesi Bilimsel Araştırma Projeleri Birimi tarafından desteklenmiştir.

¹ Yrd. Doç. Dr. Dumlupınar Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, ilhami.gunay@dpu.edu.tr

Giriş

İnsan; aciz, sonlu, sınırlılıkları olan ancak buna mukabil ebediyet arzusuyla dopdolu şuurlu bir varlıktır. Bu özellikleriyle zaman-mekân kaynaklı sınırlılıklarını aşmak, maruz kaldığı ruhi ve fiziki ıstıraplarını gidermek ve daima mutlu olabilmek için çareler aramaktadır. Yaşadığı fiziki âlemin imkânlarını rahatı için kullanmakta ve bu hususta sıkıştığı sınırlılıkları, neredeyse sınırsız tasavvur melekesini kullanarak aşmaya çalışmaktadır. Bu arayış ve mücadelede insana en büyük yardımcı, onun ruhi yönü ve bu yönünü destekleyen, geliştiren metafizik âleme dair malumatıdır. İnsan bu bilgileri ve merakıyla, fiziki âlemin sırlarını keşfetmeye, faydasına olanları almaya ve zararları def etmeye çalışmaktadır.

İnsanın, madde ve mana âlemlerinin gizemine olan meyli onu, bu iki âleme dair birçok bilgi veren kutsal metinleri de bu maksatla incelemeye götürmüştür. Kutsal metinlerin en güvenilirini olan ilahi kitapların, bahse konu alanda evleviyetle kaynak sayılabileceğini tahmin etmek zor değildir. Kendisinden önceki bütün ilahi kitapların orjinal muhtevasını onaylayan ve bir manada açıklayan Kur'ân-ı Kerîm de anılan konunun kapsamına dâhil edilmiştir.

Kur'ân-ı Kerim kendisini, en doğruya ve en güzele irşat eden hidayet kitabı olarak tanıtmakta ve muhatabına, muhtevasını tedebbür etmesini² emretmektedir. Onun bu özelliği başta ruhi, maddi, manevi ve dini yönlerden olmak üzere, hayatın bütün safhalarında insana rehberlik ettiğine tekabül etmektedir. Bu anlayışın gereği olarak muhataplarının, fiziki ve ruhi rahatsızlıklarının giderilmesinde, isteklerinin ve ihtiyaçlarının karşılanmasında onlara sunduğu çarelerin olup olmadığı meselesi de akıllarına gelmiş olmalıdır. Kaldı ki, Kur'an'ın zikredilen alanlarda (tevile müsait olsa bile) lafzi unsurlar taşıdığı, sathi bir okuma esnasında bile görülmektedir.

Müslümanların Kur'anî lafızlardan, Allah'ın kastetmiş olduğu manayı bulma konusundaki hassasiyetleri, Kur'an'ın mübeyyini ve mübelliği olan Rasûlullah'ın (sav) ilgili âyet ve surelerde anılan konulardaki yaklaşımını ve açıklamalarını öğrenmeye sevk etmiştir. Rasûlullah'ın (sav) âyet ve surelerin faziletlerine dair hadisleri, Ashabına tavsiyeleri ve onların (bir anlamda tecrübe ettikleri) bu nasihatleri Tabiin ve sonrasına nakletmeleri, Fezâilü'l-Kur'an'ın içerisinde Havâssü'l-Kur'an ismiyle bir alt ilim dalının doğmasına (Zerkeşî, tarihsiz, I/432; Suyûtî, 2008: II/1113; Hüveymil, 2008: 43) zemin teşkil etmiştir. Bu konuda eser yazanlardan bir tanesi de *Şifâü'l-ebdân* sahibi Ali Hibrî el-Kütâhî'dir.

1. Ali Hibrî el-Kütâhî el-Kızılhisârî'nin hayatı ve eserleri

Kütahya'da doğmuştur ancak doğum tarihi bilinmemektedir. Babasının adı Mustafa, dedesinin ismi Pîr Mehmed'tir. *Bülbülzâde* lakabı ve *Kütahyevî* (el-Kütâhî) nisbesiyle anılan Ali Hibrî'nin hayatı hakkında yeterli bilgi bulunmamaktadır (Kehhâle, 1957: II/531). Müellif tam ismini, eserinin en büyüğü olan *Hadîkatü'l-fukahâ*'sının, yine kendi tarafından yazılan şerhinde "Ebu Muhammed Hibrî Ali b. Mustafa b. Pir Muhammed el-Marûf bi Bülbülzâde" ifadeleriyle tanıtmıştır. İsminde yer alan ve *mürekkeple uğraşan kimse* manasına gelen *Hibrî* lakabı, muhtemelen çok eser telif etmesine binaen mecazen verilmiştir. Zira o, çeşitli konularda hacimli eserler kaleme almıştır. Bu durum onun, derin bir medrese tahsili yaptığına ve halkın bilgilendirilmesindeki gayretine delil sayılabilir. Faziletli bir zat olan Ali Hibrî, ilim tahsilini memleketinde tamamladıktan sonra, burada öğrendiği ilmi yaymak için seyahat etmiş ve Kızılhisar'a³ yerleşmiştir. Müellif, burada tedaris faaliyetlerini sürdürmüş ve 1083/1672 [?]

² Âl-i İmrân, 3/118; Nisâ, 4/51, 174; A'râf, 7/157; İsrâ, 17/9.

³ Kızılhisar, Eğriboz adasının güney ucundaki Karistos (قارستوس) şehridir ki, Osmanlı idaresi zamanında Kızılhisar ismiyle anılmıştır (Bursalı, 1333: I/278). *Şifâü'l-ebdân*'ın *Hamidiye* nüshasının müstensihisi Ali Yazıcı tarafından, müellifin vefatından yaklaşık 35 sene sonra Eğriboz'da yazılmış olması de Kızılhisar'ın bu adada olduğunu teyit etmektedir. Müellifin ilim yaymak için bu adaya gittiği bilgisi de ayrıca burada talebe yetiştirdiğini ve talebelerinin bazılarının müellife ait eserleri burada istinsah etmiş olabileceklerini aklı getirmektedir.

tarihinde vefat etmiştir. Hıbrî, fıkıh, fıkıh usulü, kelim, tefsir ve tasavvufa dair eserler yazmış, ilmihal türünde eserlere ağırlık vermiş ve ayrıca bazı Arapça eserleri de Türkçeye çevirmiştir. Öte yandan eserlerinde ele aldığı konuları etraflı bir şekilde incelemiş, bazı eserlerini daha sonra şerh etmiştir (Özervarlı, 1998: XVII/428). Müellifin bilinen eserleri şunlardır:

1. *Hadikatü'l-fukahâ fi'l-fetâvâ*, büyük bir cilt olarak telif edilmiştir.
  2. Müellif birinci şıkta zikredilen eserini h. 1052 senesinde *Telhîsü'l-fetâvâ ve's-şurûh* ismiyle beş cilt üzerine şerh etmiştir. Bu şerhin mukaddimesinde künyesini ve Kızıllıhisar'da şerh ettiğini belirtmiştir. Mehmed Tâhir, bu şerhin bir nüshasının Manastır Kütüphanesi'nde bulunduğunu kaydetmiştir (Bursalı, 1333: I/279). İsmâil Paşa (İsmail Paşa, 1954: I/760) ve Kehhâle'nin (Kehhâle, 1957: II/531) *el-Evfâ fi telhîsi'l-fetâvâ* adıyla kaydettiği eserin de bu olması muhtemeldir. Ancak eserin isminin "Fetvâların tam/noksansız özeti" anlamına gelmesi, onun anılan fıkha dair beş ciltlik eserini özetlediği ayrı bir eseri olabileceğini de akla getirmektedir. Müellifin bu eserleri, onun fıkıh ilminde ihtisas sahibi olduğuna delalet etmektedir.
  3. *Şifâü'l-ebdâni'l-merzâ fi sırrı menâfi'l-Kur'âni's-Şerîf-i ve'l-esmâi'l-hüsnâ* adlı eserini, Kâdî Ebu Bekir Nesâi'nin *ed-Dürri'n-nazîm fi fedâili'l-Kur'âni'l-Kerîm* ve *el-Berku'l-lâmi'* isimli Kur'an âyet ve surelerinin faziletine dair eserinden faydalanarak ve Türkçe olarak yazmıştır (İsmail Paşa, 1954: II/50). Esmâ-i hüsnâyı içeren âyetlerin hangi hastalıkları iyileştireceğini ve bütün surelerin havâssını içeren bu eser bir mukaddime ve iki kısımdan oluşmaktadır. Bu şerhin sonuna Rasûlullah'ın (sav.) me'sûr dualarını ilave etmiştir. Birçok mahtut nüshaları bulunan ve bizim yeni bir nüshasını tanıtmaya çalıştığımız eseri budur.
  4. *Ferâiz-i Hibriyye*, feraiz ilmine dair telif ettiği *Metnün Metîn*in şerhidir (Bursalı, 1333: I/279).
  5. *Ukûdü'd-dürriyye fi şerh-i ferâizi'l-Hibriyye*, bir önceki eserin şerhidir (Kütahya, Vahidpaşa: nr. 237; Beyazıt Ktp., nr. 2640).
  6. *Münyetü's-sâlihîn/âbidîn*, Molla Fenârî'nin *Şürütü's-salavât* adıyla tanınan birkaç varaklık fıkha dair risâlesinin Türkçe şerhidir (Süleymaniye Ktp., Hacı Mahmud Efendi: nr. 949).
  7. *Zuhrü'l-âhire* İbrâhim el-Halebî'ye ait *Mülteka'l-ebhur*'un genişletilmiş Türkçe bir tercümesidir (Süleymaniye Ktp., Serez: nr. 945; Beyazıt Ktp., Beyazıt: nr. 7884).
  8. *Zuhrü'l-mesîr [Manzume min ilmi'l-kelam]* (Süleymaniye Ktp., Şehid Ali Paşa: nr. 1077/2, vr. 67-107) akaidle alakalı Türkçe manzum bir risalesidir (Bursalı, 1333: I/278-79).
  9. İmam-ı A'zam'ın *Fıkh-ı ekber*'inin, nesih hattıyla Türkçe olarak telif edilmiş kırksekiz varaklık şerhidir (Nuru Osmaniye, 4917-001).
  10. *Minhacü'l-Muhammedi ve't-tarîku'l-Ahmedî*, İslâm dininin esaslarını, genel dinî bilgileri ve Ehl-i sünnet akaidini ihtiva eden Arapça bir eserdir (Beyazıt Ktp., Veliyüddin Efendi: nr. 1926).
  11. *Hediyetü'l-Hibrî fi tercemeti'l-Minhâci'l-Muhammedî*, bir önceki eserinin, kendi hattıyla 1073/1083 tarihinde yazdığı 495 varaklık Türkçe şerhidir.⁴
  12. *Fevâid-i Hibriyye*, veba hastalığı ile ilgili Türkçe bir risâledir (Süleymaniye Ktp., Serez: nr. 2757).
  13. *Tuhfetü't-tullâb* Arapça küçük bir risâledir (Süleymaniye Ktp., Âtıf Efendi: nr. 2515).
- Ayrıca; Rasûlullah (sav)'i ziyaret adabından ve kısmen Medine-i Münevverenin faziletlerinden bahseden *Zübdetü'l-fiker fi ziyâreti Seyyidi'l-beşer*, hac menâsikine dair *Nebzetü'l-menâsik* ve *Şerh-i Hadîs-i Erbaîn* adlı eserler Ali Hıbrî'ye nisbet edilmiştir (Bursalı, 1333: I/279; Özervarlı, 1998: XVII/428). Müellifin bu kıymetli eserlerinden sadece Havâssü'l-Kur'an'a dair yazdığı *Şifâü'l-ebdân*'ı, bu çalışmanın konusunu oluşturmaktadır.

⁴ Süleymaniye Kütüphanesi, Hamidiye nr. 581; Topkapı Revan Köşkü, nr. 652. Müellif bu eserine, Şifâü'l-ebdân'ın mukaddimesinde "Hediyetü'l-Hibri nam kitabımız" ifadesiyle atıfta bulunmaktadır (Hamidiye, 3a.).

2. Havâssü'l-Kur'ân'ın tanımı

Eserin tanıtımına geçmeden, Havâssü'l-Kur'ân hakkında biraz bilgi vermek konunun daha iyi anlaşılmasını sağlayacaktır. Bu terkinin ilk kısmını oluşturan *Havâs*, *hâs* ve *hâssa* kelimelerinin çoğuludur. Bir nesnedeki *istisnai tabiat*, *yükseklik*, *özellik* (Fîrûzâbâdî, 2005: 618), *kuvvet*, *göz alıcı tesir ve niteliği* (Ferâhîdî, 2003: 1/451-452) ifade etmektedir. Bu tabir insan için kullanıldığında *sıra dışı*, *üstün*, *seçkin kişi(ler)* (İsfehânî, 1/168) anlamına gelmektedir. *Havas ilmi ise, nesnelere harf, kelime ve duaların gizli özelliklerinden faydalanarak gaybdan haber verdiği veya varlıklar üzerinde etkili olduğu ileri sürülen ilim* (Hüveymil, 2008: 19-20) şeklinde tanımlanmaktadır. Esmâ-i hüsnâ ile bazı sûre ve âyetlerin dileklerin kabulündeki tesirlerini, fayda temini ve zararı kaldırmayı (Hüveymil, 2008: 32) konu edinen eserler *Havâssü'l-Kur'ân* adıyla anılmaktadır. Diğer bir ifadeyle *Havâssü'l-Kur'ân*, Kur'an'dan bazı âyet ve sûrelerin belli bir tertibe göre okunması veya yazılması halinde niyet ve maksada uygun tesir ve özelliklerinden bahseden bir disiplini ve bunun literatürünü (Çelebi, 1997: XVI/77-99) ifade etmektedir. Bu terkip, klasik dönemde *Fezâilü'l-Kur'ân* başlığı altında zikredilmiş, zamanla *Havâssü'l-Kur'ân* ismini almış, *Esrârü'l-Kur'ân* ve *Menâfiü'l-Kur'ân* adlarıyla da anılmıştır (Hüveymil, 2008: 683).

Bazı ayetlerinde Kur'an'ın şifa olduğunun bildirilmesi (Yûnus 10/57; İsrâ 17/82; Fussilet 41/44) ve maddi-manevi zararlı varlıkların şerrinden Allah'a sığınılmasının istenilmesi (Nahl 16/98; Mü'minûn 23/97-98; Fussilet 41/36; Felâk 113/1-5; Nâs 114/1-6), Havâssü'l-Kur'ân'ın temelini teşkil etmiştir. Kur'ân'ın zâhirî manasının yanında batınî manasının da olduğu görüşü (İbn Akîle, 2006: I/501), Kur'ân-ı Kerîm'in sûre ve âyetlerinin havâssının bulunduğu fikrini daha da pekiştirmiştir. Kur'ân'ın ahlâki ve manevi hastalıkları tedavi edici özelliğine vurgu yapan şifa âyetleri ve sünnetteki bu konuya dair uygulamalar ile delillendirilmiştir. Zira sünnette Kur'an'ın şifa olduğu (İbn Mâce, "Tıb": 7, 28), bazı sure ve ayetlerin hastalıklara (Buhârî, "Fezâilü'l-Kur'ân": 14; "Tıb": 41) ve nazara karşı (Buhârî, "Fezâilü'l-Kur'ân": 10; "Tıb": 32), âfet ve şeytanın şerrinden emin olmak (Buhârî, "Fezâilü'l-Kur'ân": 10) ve korunmak için (Tirmizî, "Fezâilü'l-Kur'ân": 2; Dârimî, "Fezâilü'l-Kur'ân": 14) okunmasının fayda sağlayacağına dair rivayetler oldukça fazladır (Cevziyye, 1981: IV/5-405). Bu rivayetler, muteber hadis kaynaklarında, "Tefsîr/Tefsîrü'l-Kur'ân", "Fezâilü'l-Kur'ân", "Sevâbü'l-Kur'ân", "Tıb" gibi başlıklar altında toplanmıştır.

Hadis kaynaklarının bahse konu başlıkları altında Rasûlullah'ın (sav.), *hastalık ve kötülüklerden korunmak veya kurtulmak amacıyla dua okuyup üflemek* anlamına gelen rukye (Çelebi, 2008: XXXV/219-222) yaptığı da bilinmektedir (Buhârî, "Tıb": 17, 32, 33, 37, 39, 54; Enbiyâ": 10; Müslim, "Selâm": 39-40, 46-51, 55-60, 65; Tirmizî, "Tıb": 18; Ebû Dâvûd, "Tıb": 17-18; İbn Mâce, "Tıb": 35-36). Hz. Peygamber'in fiilen rukye yaptığını bildiren hadislerinin yanında rukyeyi yasakladığına dair hadisleri de bulunmaktadır. Ancak anılan hadislerin zahirinin rukyeyi yasaklaması (Buhârî, "Tıb": 17; Müslim, "Îmân": 372; Tirmizî, "Tıb": 23; Ebû Dâvûd, "Tıb": 17; Müsned, I/381, IV/249, 251-253; İbn Mâce, "Tıb": 39; Nesâî, "Tahrîm": 19); rukyede kullanılan ifadenin a. Allah'ın kelamı, isimleri, sıfatlarından olması, b. manasının bilinir olması (anlamsız sembol ve harfler olmaması) c. rukyede müessir olanın Allah'ın zatı olduğuna itikat edilmesi şartlarına uymayanlar şeklinde yorumlanmıştır (Gazzâlî, 1999: 16-18). Bu hadislerle ilave olarak Havâssü'l-Kur'ân konusunda Sahâbe ve Tâbiînden çok sayıda rivayetin nakledilmiş olması da (Zerkeşî, tarihsiz: I/434) Rasûlullah'ın (sav) şifa niyetiyle bazı sûre ve âyetleri okuduğunu ve Ashabına talim ve tavsiye ettiğini göstermektedir. Konunun bu denli geniş çapta işlenmesi, tefsir usulü kitaplarında *Fezâilü'l-Kur'ân* ve *Havâssü'l-Kur'ân* başlıkları altında (İbn Akîle, 2006: II/75-239) incelenmesine zemin teşkil etmiştir.

Havâssü'l-Kur'ân'ın, Kitab'a, sünnete, Sahabe ve Tabiîn uygulamalarına dayandırılması, ilk asırlardan itibaren Havâssü'l-Kur'ân'a dair müstakil eserlerin yazılmasına mesnet teşkil etmiştir. Suyutî, bu müelliflerden et-Temîmî (ö. 92/710), Gazzâlî (ö. 505/1111) ve Yâfiî'yi (ö.768/1366)

zikrettikten sonra *Havâssü'l-Kur'ân* başlığı altında, bu konunun salih kimselerin tecrübelerine dayandığını kaydetmekte ve konuyla ilgili hadisleri ve tecrübeleri (Suyûtî, 2008: I/737-742) zikretmiştir.

3. Havâssü'l-Kur'ân Konusunda Yazılan Eserler

Havâssü'l-Kur'ân konusundaki eserlerin ilkleri; Ebû Abdillâh İbrâhîm et-Temimî'nin (ö. 92/710) *Havâsu'l-Kur'ân* (Milli Ktp., nr: A 1076/1) ve Ca'fer es-Sâdık'a (ö. 148/765) isnat edilen *Havâssü'l-Kur'âni'l-Azîm* (Dârü'l-kütübi'z-zâhiriyye, nr. 7365, 9594; Süleymaniye Ktp., Tâhir Ağa Tekkesi: nr. 1363), *Kitab-ı menâfi'l-Kur'âni'l-azîm* (Edirne Selimiye Ktp., nr. 4748) *Risâle-i havâss-i kıraâti'l-Kur'ân* (Manisa İl Halk Ktp., nr. 5048/3), *Tefe'ül-nâme-i İmâm Ca'fer Sâdık*,⁵ *Fâl-nâme-i Cafer Sadık*'tır (Topkapı Sarayı Türkçe Yazmalar Ktp., nr. A. 3178). Sonrasında, Ebû Abdillâh Muhammed b. Ahmed b. Saîd et-Temimî'nin (370/980 [?]), *Havâssü'l-Kur'ân* (Süleymaniye Ktp., Pertev Paşa: nr. 54; Esad Efendi: nr. 18; Reîsülküttâb Mustafa Efendi: nr. 1163/7; Amasya Beyazıt Ktp. nr. 438/2) ve *Menâfi'ü'l-Kur'âni'l-Azîm* (Manisa İl Halk Ktp., nr. 1450/1) isimli eseri yazılmıştır. Ebû Abdullah Muhammed b. Ahmed et-Temimî'nin bu eseri, Gazzâlî'ye *Havâssü'l-Kur'ân* (Süleymaniye Ktp., Reîsülküttâb Mustafa Efendi: nr. 1163/6) veya *ez-Zehebü'l-ibrîz fî havâssi Kitâbillâhi'l-Azîz*⁶ isimleriyle nisbet edilmiştir.

Ebû'l-Ferec Abdurrahmân b. Alî İbnü'l-Cevzî el-Bağdâdî (ö. 597/1201)'nin *Havâssü'l-Kur'ân*'ı,⁷ İbnü'l-Haşşâb Muhammed b. Ahmed b. Süheyl el-Hazrecî'nin (ö. 567/1171) *ed-Dürrü'n-nazîm fî fezâili'l-(havâssi'l-)Kur'âni'l-azîm*'i,⁸ Ebû'l-Hasen Ahmed b. Abdillâh eş-Şâzilî'nin (ö. 656/1258) *el-İhtisas mine'l-fevâidi'l-Kur'âniyye ve'l-havâs*'ı (Milli Ktp., nr. A 1363/1), Ömer b. Muhammed el-Beyzâvî'nin (ö. 685/1286) *Havâssü'l-Kur'ân*'ı, Ebû Muhammed Afîfüddîn Abdullâh b. Es'ad b. Alî b. Süleymân el-Yâfiî el-Yemenî'nin (ö. 768/1366) *ed-Dürrü'n-nazîm fî havâssi'l-Kur'âni'l-azîm*'i, İbn Deyba Abdurrahmân b. Alî el-Yemenî'nin (ö. 944/1537) *Câmi'u'l-havâs esrâri'l-Kur'ân*'ı (Çorum Hasan Paşa Ktp., nr. 3827) ve *Teşyidu cevâmi'i havâssi esrâri'l-Kur'ân ve te'yidü'z-zahîre*'si (Çorum Hasan Paşa Ktp., nr. 555), Ali Hibrî el-Kütâhî'nin (ö. 1083/1672 [?]) *Şifâü'l-ebdâni'l-merzâ fî sırri menâfi'l-Kur'âni's-Şerîf-i ve'l-esmâi'l-hüsnâ*'sı, Mehmed b. Abdülvâhid b. İbrâhîm'in, *en-nâfi havâsu'l-Kur'ân*'ı (Milli Ktp., nr. 4701), Mahmûd b. Cüneyd b. Hibetüllâh el-Havârizmî'nin, *Havâss-ı Kur'ân-ı Azîm*'i (Amasya Beyazıt Ktp., nr. 1760), Adil Hâfız'ın, *Havâs-ı sûver-i şerîfe*'si (Milli Ktp., nr. A 2812/2), Ebû's-Senâ Şihâbüddîn Mahmûd b. Alî el-Âlûsî el-Bağdâdî'nin (ö. 1270/1854) *Risâle fî'l-fevâidi'l-Kur'âniyye ve'l-havâs*'ı (Çorum Hasan Paşa Ktp., nr. 531/7)

⁵ İstanbul Süleymaniye Yazma Eser Kütüphanesi, Y-121/6; Eserin Türkçesi Türkiye'de falcılık geleneği ile bu konuda iki eser : "Risale-i falname li Ca'fer-i Sadık" ve "Tefe'ülname" adıyla Ayşe Duvarcı tarafından çevrilmiştir (Ankara, Kültür Bakanlığı, 1993). Duvarcı, falın kültür ve medeniyetlerdeki tarihi ve çeşitleri hakkında bilgi verdikten sonra (s.1-51) anılan risaleleri çalışmıştır (s. 55-133).

⁶ Dârü'l-kütübi'z-zâhiriyye, nr. 8063. Eser, Muhammed et-Tayyib Behâüddin el-Hindî tarafından aynı isimle ve Gazzâlî'ye nisbet edilerek neşredilmiştir (Dârü's-semer, 1999). İçerisinde; Kur'an-ı ezberleme, malı koruma, rızık artması, hastalıklarda, ağrılarından, korkulardan kurtulma, cinlerden, sihirden korunma vb. konularda ayetlerle yapılacak rukyelerden bahsetmektedir (A.g.e., s. 45-161).

⁷ Süleymaniye Kütüphanesi, Amcazâde Hüseyin Paşa, nr. 70; Hâlet Efendi, nr. 800/58; Müellif, *Zâdü'l-meâd* eserinde de havâssü'l-Kur'ân'ı zikretmiştir (Bkz. C. V, s. 13-17, 162-211, 347, 352, 356-359).

⁸ Süleymaniye Kütüphanesi, Damad İbrâhîm Paşa, nr. 231, Ayasofya, nr. 1870, 0.384, Hafîd Efendi, nr. 15, Hasan Hüsnü Paşa, nr. 85, Yazma Başlıklar, nr. 18; Nuruosmaniye Kütüphanesi, nr. 576, 577, 578; Çorum Hasan Paşa İl Halk Kütüphanesi nr. 583; Milli Kütüphane, nr. FB 1; A 1076/2; Kastamonu İl Halk Kütüphanesi, nr. 3827/6; 1101/1; Amasya Beyazıt İl Halk Kütüphanesi, nr. 1866/1, 1555/1; Konya Bölge Yazma Eserler Kütüphanesi, 15 Hk 1235; Manisa İl Halk Kütüphanesi, nr. 137/1, 1469/2. İlgili eserin diğer nüshaları için bkz.: <https://www.yazmalar.gov.tr/tarama.php?cmd=search&genel=nazim&submit=Ara> erişim: 27.02.2016.

yazılmıştır. Bu konuda müellifleri şimdilik bilinmeyen *Havâssü'l-Kur'ân* isimli mahtutlar⁹ da mevcuttur.

Seyyid Süleyman el-Hüseynî'nin, Türkçe olarak *Kenzü'l-havâs ve keyfiyyet-i celb ve teshîr* adlı kitabı¹⁰ da Havâssü'l-Kur'ân kapsamındadır. Havâssü'l-Kur'ân, yukarıda dile getirildiği üzere ayrıca, ulûmü'l-Kur'ân'a dair eserlerde de yer almıştır. Bu alanda yakın dönemde Bülent Kısa'nın *Havassın Derinlikleri* eseri¹¹ ve Türkî b. Sa'd b. Fühayd el-Hüveymil'in Riyad İmam Muhammed Üniversitesi Usûlü'd-Din Fakültesi Kur'ân İlimleri Bölümünde yaptığı, *Havâssü'l-Kur'an* isimli matbu doktora çalışması (Riyad: 1428) bulunmaktadır. Ayrıca Huriye Akbıyık'ın, *Kur'ân ilimlerinden biri olarak Havâssü'l-Kur'ân* adıyla Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (İstanbul: 2007) yüksek lisans tezi ve Hikmet Koçyiğit'in "Havâssü'l-Kur'an" adlı makalesi (Journal of Islamic Research, 2012;23(2):55-72) bulunmaktadır. Konuyla kısmi alakası bulunan ulaşılabildiğimiz son eser, Azize Uygun'un *Seyyid Süleyman el-Hüseynî'in Kenzü'l-Havâs Kitabındaki Dua ve Büyü Motifleri* isimli doktora çalışmasıdır (Süleyman Demirel Üniversitesi sosyal Bilimler Enstitüsü, Isparta: 2013).

Kur'an-ı Kerim'in bütünü hakkında yazılan ve yukarıda zikredilen Havâssü'l-Kur'ân'ın yanında onun bazı sure ve ayetlerinin,¹² nesir ve nazım¹³ halinde Esmâ-i hüsnâ'nın¹⁴ ve heca harflerinin¹⁵ havâssı hakkında da eserler yazılmıştır. İbn Abdülhâdi'nin (ö. 909/1503) *el-İstiânetü bi'l-fâtihati alâ necâhi'l-umûr*, Ahmed b. Ali el-Bûnî'nin *Havâssü'l-besmele* (Hüveymil, 2008: 8) ve *Şemsü'l-meârifi'l-kübrâ ve Havâssü'l-huruf ve'l-evfâk*¹⁶ isimli eserleri de bu konuda değerlendirilebilir. Ali el-Bûnî bu eserlerinde harflerle kozmos arasındaki münasebetten, felek ve burçların havâssından söz ettikten sonra besmele, hurûf-ı mukattaa, Kur'an'ın fazileti ve sûrelerin havâssı konularına temas etmektedir, Mağribliler'in sıralamasını esas alarak yirmi dokuz harf ve doksan dokuz esmâ-i hüsnânın havâssını ayrı ayrı açıklamaktadır. Son bölümde

⁹ Milli Kütüphane, 03 Gedik 17971, 444/1, 528; Erzurum İl Halk Kütüphanesi, nr. 1781/2. Ebû Muhammed Abdullâh b. Ahmed b. Ahmed b. Ahmed el-Haşşâb el-Bağdâdî (v. 567/1172) Müellifin hayatı ve eserleri hk. bkz. Durmuş, İsmail, "İbnü'l-Haşşâb", DİA 2000, C. 21, s. 73). Eser, *Kur'ân-ı Kerim'in Havâs ve Esrârı* adıyla Hâmi Erin tarafından Türkçeye çevrilmiştir (İstanbul 1989).

¹⁰ (İstanbul 1332, 1992). Ahmet Hamdi Aksekili'nin "...süfliyatla dolu" olarak nitelediği (Aksekili, tarihsiz: XXIV-599/ 11) bu eser hakkında bir doktora tezi hazırlanmıştır: Azize Uygun, *Seyyid Süleyman el-Hüseynî'nin Kenzü'l-Havâs Kitabındaki Dua ve Büyü Motifleri* (Süleyman Demirel Üniversitesi İlahiyat Fakültesi 2013).

¹¹ *Havass'ın derinlikleri: açıklanmamış yönleriyle İslami büyü, vefkler, Esmâül Hüsnâ* (İstanbul: Hermes Yayınları, 2005. 1. kitap (349 s.). Kitabın içeriği; büyü (s. 15-28) gece-gündüz saatleri, ayın menzilleri (s. 49-, harflerin esrarı (s. 75-125), bast, istintak, mezc, teksir (s. 97-125), vefk ve çeşitleri (s. 133-303) ve esma-i hüsnâ (s. 305-348) konularından oluşmaktadır. Anılan eser, ilmi süzgeçten geçirilmeksizin yazılan eski eserlerden derleme görünümündedir.

¹² Bu konuda; İbn Haffif Ebu Abdullah Muhammed'in, (371 h.) *Havâssü'l-Âyâtü'l-Kur'âniyye* (İstanbul Millet Kütüphanesi, nr. 1296); Muhyiddin Ebû Abdillâh Muhammed b. Alî İbn el-Arabî'nin (ö. 638/1240), *Havâss-ı ba'zî'l-âyâtü'l-kerime ve'l-esmâ* (Kastamonu İl Halk Kütüphanesi, nr. 1446); Cânî Birtlûvî'nin, *Havâss-ı Sûretü'l-Fâtîha* (Milli Kütüphane, nr. A 2131/2) ve *Havâss-ı Yasîn* (Milli Kütüphane, nr. A 3092/1); Abdullah b. Muhammed b. Hüseyin'in, *Muhtasar (havass-Ayet ve Menafi-i Suvar)*, (Tavşanlı Zeytinolu Kütüphanesi, nr. 384); Ahmed b. el-Muntasır'ın, *Ürcuze fi havassı's-suver* (İstanbul Köprülü Yazma Eser Kütüphanesi, nr. 336/18); Ebû'l-Halîl Burhânüddin İbrâhîm b. Ahmed el-Hattât eş-Şazilî'nin (ö. 1133/1721) *İktibasü'n-nûraniye fi havâssü'l-esmâ'l-huruf ve'l-âyâtü'l-Kur'âniyye* (Manisa İl Halk Kütüphanesi, nr. 6921/2) eserleri sayılabilir.

¹³ Ahmed Şakir Efendi, *Ravz-ı verd: esmai hüsnâ-i ilahinin nazmen şerhi ve havâssı*; Tertib-i nefis (1234/1819 İstanbul, Takvimhane-i Âmire Matbaası, 1269/1853).

¹⁴ Misal olarak; Muhyiddin Ebû'l-Abbâs Ahmed b. Alî el-Bûnî'nin (ö. 622/1225) *Havâssü'l-esmâ'i'l-hüsnâ* (Amasya Beyazıt İl Halk Kütüphanesi, nr. 1019/1); Şeyh Celâleddin'in, *Havâs-ı menafi-i esmâ'u'l-hüsnâ* (Milli Kütüphane, nr. A 3632); Zarrûk Şihâbüddin Ahmed b Ahmed el-Fâsî'nin (ö. 899/1493) *Havâssü'l-esmâ'i'l-hüsnâ* (Milli Kütüphane, nr. FB 16/1); Mahmûd Efendi'nin, *Muhtasar-ı havâs-ı esmâ-i hüsnâ* (Milli Kütüphane, nr. A 3024) isimli eserleri sayılabilir. Molla Sadra, Sadreddin Muhammed b. İbrahim eş-Şirâzî'nin *Esrârü'l-âyât* isimli eseri (Nâşir, Muhammed Hocevi, Dârü's-safve, Beyrut 1413/1993) bu konunun başka bir yönüne hitap etmektedir.

¹⁵ *Havâs-i huruf-i hecâ* (Manisa İl Halk Kütüphanesi, nr. 2646/7).

¹⁶ Ahmed b. Ali b. Yusuf el-Mağribi el-Bûni h. 630, (Süleymaniye, nr. 260, Hamidiye, nr. 133, 264-419 vr). Müellifin, *Şemsü'l-meârifi'l-kübrâ/ Havâssü'l-esmâ'i'l-hüsnâ* isimli eser basılmıştır (Mektebetü's-sekâfiyye Beyrut t.y. ve Mustafa Varlı tarafından "Güneşler Güneşi" (İstanbul, Esma Yayınları, t.y.) ve Selahattin Alpay tarafından "Büyük Bilgiler Güneşi" (İstanbul, Sedef Yayınevi, 1979) isimleriyle dörder cilt halinde Türkçeye çevrilmiştir.

ise kabul edildiklerinin tecrübelerle sabit olduğunu söylediği bazı dualara yer vermektedir.¹⁷ Bu arada Ali Hıbrî el-Kütâhî'nin, *Şifâü'l-ebdân*'ının sonlarında, Ali el-Bûnî'den alıntılarda bulunduğunu not etmek gerekmektedir.

Haşşab'ın *ed-Dürrü'n-nazîm*'inin, nüshasını incelediğimiz *Şifâü'l-ebdân*'ın mesnedi olması hasebiyle biraz daha tanıtılması gerekmektedir. *ed-Dürrü'n-nazîm*'i, Ebû Muhammed Affüddîn Abdullâh b. Es'ad b. Alî b. Süleymân el-Yâfiî el-Yemenî, İbnü'l-Haşşâb'ın (ö. 567/1172) *ed-Dürrü'n-nazîm fî fezâili'l-Kur'âni'l-azîm* adlı kitabından ve İmam Gazzâlî'nin *Havâssü âyâtin mine'l-Kur'ân-i ve fevâtihi's-süver* (Süleymaniye Ktp. Aşir Efendi: nr. 22/1a) isimli eserinden özetleyerek yazmıştır ve ismini, *ed-Dürrü'n-nazîm fî havâssi'l-Kur'âni'l-azîm ve'l-âyât ve'z-zikri'l-Hakîm* olarak koymuştur.¹⁸ Eserde Kur'an'ın ve Kur'an okumanın, fazileti zikredildikten sonra sırasıyla bütün sûrelerin havâs ve faziletlerine dair bilgi verilmiştir.¹⁹ Baş, Kâtib Çelebi'den naklen, Yâfiî ve İbnü'l-Haşşâb'ın bu kitaplarını, Ebû Bekir el-Gassânî'nin *Kitâbü berki'l-lâmi' ve'l-ğaysi'l-hâmi* ile Gazzâlî'ye nisbet edilen *Havâssü'l-Kur'ân*'ı bir araya getirerek yazdıklarını (Baş, 2013: 43/175-177) söylemektedir. Aynı hususu Ali Hıbrî, bu eser(ler)e dayanarak yazdığı ve nüshasını tanıttığımız *Şifâü'l-ebdân*'ın giriş kısmında şu ifadeleriyle belirtmektedir: “*Dürrü'n-nazîm fî fezâil-i Kur'âni'l-Azîm nâm kitap ki, Kâdi Ebû Bekr el-Fânî'nin Berkü'l-lâmi' ve ğaysü'l-hâmi' ve Hucetü'l-İslam Gazzâlî'nin Havass-ı Kur'ân isimli kitabını cem etmiştir...*” (Hıbrî, Hamidiye: 1a).

4. *Şifâü'l-Ebdân*'ın nüshaları

Eserin yurt içi ve dışındaki el yazma kütüphanelerinde yer alan künyelerinde müellifin ve eserin isminde farklılıklar bulunmaktadır. Ancak birbirine çok yakın olduğundan bu farklılıklara ve imlâ hatalarına işaret edilme gereği duyulmamış, olduğu gibi verilmiştir. Eserin birçok nüshası²⁰ arasından beş tanesinin (3 tanesi İstanbul'da, 1 tanesi Ankara'da ve 1 tanesi Kütahya'dadır) mikro filmleri temin edilerek incelenmiştir. Müellife aidiyetini tesbit/teyit etmek üzere elimizde bulunan *İlhami* nüshası altıncı sırada tahlil edilmiştir. Okuyucuya kıyas imkânı vermesi için bu nüshaların yeri, müellifinin ve eserin ismi ve istinsah tarihleri, aşağıda tablo halinde gösterilmiştir.

Tablo 1: *Şifâü'l-ebdân* nüshalarında geçen müellifin, eserin ismi ve istinsah tarihleri

¹⁷ Yine Mağribli olan İbnü'l-Hâc el-Abderî, genel havas konularını ele aldığı *Şümûsü'l-envâr ve künûzü'l-esrâri'l-kubrâ* adlı eserinde *Havâssü'l-Kur'ân*'ı da işlemiştir (Eroğlu, 1997: XVI/522-523). Eser, Selâhattin Alpay tarafından Türkçeye çevrilerek *Şemsü'l-maârif* adıyla yayımlanmıştır (İstanbul 1995).

¹⁸ Eser, Arif Pamuk tarafından, *Kur'ân-ı Kerîm'in Havâs ve Esrarı (Havâssü'l-Kur'ân)* ismiyle Türkçeye çevrilmiştir (Pamuk Yayıncılık, İstanbul 2003, 696 s.)

¹⁹ Yâfiî'nin bu eseri, müteaddit defa basılmıştır (Kahire 1282, 1315, 1322, 1349, 1390; Beyrut 1420/2000). Aydüz'ün, künyesini tanıttığı *Dürrü'n-nazîm fî fezâili'l-Kur'ân* isimli eser de muhtemelen bu eserin Azerbeycan'daki başka bir nüshasıdır (Aydüz, Davut, “Muhammed Fuzûlî Elyazmalar Enstitüsü ve Enstitünün Kütüphanesinde Bulunan Tefsir ve Kur'ân Bilimlerine Dair Elyazmaları”, *Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 3/2001, s. 97).

²⁰ Muhtevası incelenmeyen ancak fikir vermesi için verilen ilave dört nüshasının künye bilgileri şöyledir: 1. **Erzurum:** Erzurum İl Halk Kütüphanesinde, nr. 23905 ve *Şifâü Ebdani'l-Marza fî Sirri Menâfi'l-Kur'ân ve'l-Esmâ'i'l-Hüsna* ismiyle Ebû Muhammed Alî Hayri Kütahyavî (ö. 1073/1662) adına kayıtlı bulunmaktadır. Müstensihî Mustafa b. Muhammed Güzelhisarî olup 1132/1719 tarihine yazılmıştır. Talik hattıyla Türkçe/Osmanlıca olarak yazılan eser, 21 satırdan oluşan I+220 varaktan meydana gelmektedir. 2. **Manisa:** Manisa İl Halk Kütüphanesinde nr. 3393 ve *Şifâ'u'l-Ebdani'l-Merazi fî Sirri Menâfi'u'l-Kur'âni's-Şerif ve'l-Esmâ'i'l-Hüsna* ismiyle, Ebû Muhammed Alî Hayri Kütahyavî (ö. 1073/1662) adına kayıtlıdır. Eser, Mustafa b. Mehmed Karafişeri tarafından 1135/1722 tarihinde Türkçe/Osmanlıca olarak istinsah edilmiştir. Eser talik hatlı, 21 satırlı ve I+211 varaktır. 3. **Almanya:** Almanya Milli Kütüphanesi Türkçe Yazmaları bölümünde Ms.or.oct.3000 arşiv numarası ve *Şifâü'l-Ebdani'l-Merzâ fî Sirri Menâfi'l-Kur'âni's-Şerif ve'l-Esmâ'i'l-Hüsna* ismiyle, Hıbrî Ebû Mehmed Âlî b. Mustafâ b. Pîr Mehmed (ö. 1080/1669) adına kayıtlıdır. Eser, Mehmed Eşref b. Kemâl tarafından 1244/1828 tarihinde Türkçe/Osmanlıca olarak istinsah edilmiştir. Talik hattıyla yazılan eser, 23 satırlı 192 varaktan meydana gelmektedir. 4. **Mısır:** Kahire-Mısır Hidiv Kütüphanesi Türkçe Yazmaları bölümünde nr. 9055 ve *Şifâul-Ebdân* ismiyle, Ebû Mehmed Alî Kütâhî (ö. 1080/1670) adına kayıtlıdır. Kütüphane katalog bilgilerine göre müstensihî ve istinsah tarihi belirtilmeyen eser, nesih hattıyla Türkçe olarak 23 satırlı 217 varaktan meydana gelmektedir.

Nüsha İsmi	Müellifin Nüshalarda Yer Alan İsmi	Eserin Nüshalarda Yer Alan İsmi	İstinsahı
1 Hamidiye	Ebu Muhammed Ali el-Hayrî el-Kütâhî el-Kızılhisârî	Şifâü Ebdâni'l-merzâ fî sırrı menâfii'l-Kur'ân ve'l-Esmâi'l-Hüsnâ	1114/h.
2 Beyazid	Ebu Muhammed Ali el-Hayr el-Kütâhî el-Kızılhisârî	Şifâü Ebdâni'l-Merzâ fî Şerh-i Menâfii'l-Kur'ân ve'l-Esmâi'l-Hüsnâ	1187/h.
3 Hekimoğlu	Ebu Muhammed Ali el-Hibrî el-Kütâhî el-Kızılhisârî	Şifâü Ebdâni'l-Merzâ fî Sırrı Menâfii'l-Kur'ân ve'l-Esmâi'l-Hüsnâ	1118/h.
4 Milli Ktp.	Ebû Muhammed Alî el-Hibrî Kızılhisârî	Şifâ-ü Ebdâni'l-Marza fî Sırrı Menâfii'l-Kur'ân ve'l-Esmâi'l-Hüsnâ	1227/h.
5 Zeytinoğlu	Ebu Muhammed Ali el-Hayri Kütahyavi	Şifâü Ebdanül-Marza fî Sırrı Menafii'l -Kuran vel-Esmaül-Hüsna	1123/h.
6 İlhami	Ebu Muhammed Ali Hibri el-Kütâhî, Kızılhisârî	Şifâü ebdâni'l-meraziyyi fî şerefi menâfii'l-Kur'an ve'l-esmâi'l-Hüsnâ	1232/h.

Şifâü Ebdân'ın yukarıda kısa künyeleri verilen nüshalarının fiziki durumları, müstensihleri ve ketebe kayıtları açısından kısaca tanıtımı şu şekildedir:

1. **Hamidiye:** Eser, Süleymaniye Kütüphanesi Hamidiye koleksiyonunda 178 arşiv numarası ve *Şifâü Ebdâni'l-merzâ fî sırrı menâfii'l-Kur'ân ve'l-Esmâi'l-Hüsnâ* ismiyle, Ebu Muhammed Ali el-Hayrî el-Kütâhî el-Kızılhisârî adına kaydedilmiştir (1a.-2a). Eser, Eğriboz kalesinde yer alan Cenîvî semtinde yaşayan Ali Yazıcı tarafından 4 Muharrem 1114 senesinde istinsah edilmiştir (148b.). Eser, Türkçe/Osmanlıca ve nesih hattıyla, 27 satırlı 154 varaktan meydana gelmektedir.

2. **Beyazid:** Beyazıt Devlet Kütüphanesi El Yazmalar Bölümünde 1272 arşiv numarası ve *Şifâü Ebdâni'l-Merzâ fî Şerh-i Menâfii'l-Kur'ân ve'l-Esmâi'l-Hüsnâ* ismiyle, Ebu Muhammed Ali el-Hayr el-Kütâhî el-Kızılhisârî adına kaydedilmiştir (2b.-3a). Eser, Mustafa b. Muhammed el-Kızılhisârî tarafından h. 1187 yılında istinsah edilmiştir (462b.) Türkçe/Osmanlıca nefis bir nesih hattıyla 15 satırlı olarak yazılan eser, 470 varaktan meydana gelmektedir.

3. **Hekimoğlu:** Süleymaniye Kütüphanesi Hekimoğlu koleksiyonunda 528 arşiv numarası ve *Şifâü Ebdâni'l-Merzâ fî Sırrı Menâfii'l-Kur'ân ve'l-Esmâi'l-Hüsnâ* ismiyle, Ebu Muhammed Ali el-Hibrî el-Kütâhî el-Kızılhisârî adına kaydedilmiştir (1a.-2a). Eser, Yusuf b. Muhammed el-Kızılhisârî tarafından h. 1118 yılının Safer ayında istinsah edilmiştir (61a.). Türkçe/Osmanlıca talik hattıyla 29 satırlı olarak yazılan eser, 61 varaktan meydana gelmektedir.

4. **Milli Kütüphane:** Eser Milli Kütüphane-Ankara, Yazmalar Koleksiyonunda 06 Mil Yz A 1843 arşiv numarası ve *Şifâ-ü Ebdâni'l-Marza fî Sırrı Menâfii'l-Kur'ân ve'l-Esmâi'l-Hüsnâ* ismiyle Ebû Muhammed Alî el-Hibrî Kızılhisârî adına kaydedilmiştir (1a.-2a.). Müstensihî bilinmeyen eserin istinsah tarihi 1227/1811'dir 106a.). Kitap; Türkçe/Osmanlıca olup ta'lik hattıyla, 19 satırlı olarak 106 varaktan oluşmaktadır.

5. **Zeytinoğlu:** Eser, Zeytinoğlu İlçe Halk Kütüphanesi-Tavşanlı, Zeytinoğlu Koleksiyonunda 43 Ze 289 arşiv numarası ve *Şifâ Abdanül-Maza fî Sırrı Menafii'l -Kuran vel-Esmaül-Hüsn* ismiyle Ebu Muhammed Ali el-Hayri Kütahyavi adına kaydedilmiştir. Müstensihî Mustafa Kızılhisar olup h. 1123 tarihinde Türkçe/Osmanlıca olarak yazılmıştır. Satır sayıları farklı olan bu eser, 2+254+2 sayfadan ibarettir.

6. **İlhami:** *Şifâü ebdâni'l-meraziyyi fi şerefi menâfi'l-Kur'an ve'l-esmâi'l-Hüsnâ* ismiyle, Ebu Muhammed Ali Sabri el-Kütâhi, el-Kızılhisârî'ye ait olduğu yazılmaktadır. Eser, Hafız Muhammed Emin b. Osman Perlepevî tarafından 1 Cemaziyelahir 1232 tarihinde istinsah edilmiştir. Nesih hatla, Türkçe/Osmanlıca olarak kaleme alınan ve satır sayıları farklı olan bu eser 383 sayfadır.

5. *Şifâü'l-Ebdân*'in nüshalarının muhteva açısından karşılaştırılması

Hamidiye nüshasının zahriyesinin ortasında tuğra ve hemen altında “Vakf-ı imami'l-müslimin ve burhanü'l-muvahhidin es-Sultan b. sultan es-sultan Abdulhamid Han b. Sultan Ahmed Han...” vakıf kaydı bulunmaktadır. Eser h. 1114 senesinde Eğriboz'da Ali Yazıcı tarafından, müellifin vefatından yaklaşık 35 sene sonra istinsah edilmiştir (148b.) Bu nüshanın; gerek padişahın vakfı olması ve gerekse müellifin vefatına en yakın tarihte Eğriboz'da istinsah edilmiş olması onun, en sahih nüsha olabileceği izlenimi vermektedir. Zira müellifin ilim yaymak için bu adaya gittiği bilgisi, orada talebe yetiştirdiğini ve bu talebelerinin bazılarının müellife ait eserleri burada istinsah etmiş olabileceklerini akla getirmektedir. Bu sebeple anılan nüsha, tarafımızdan diğerleri arasında en itimada şayanı olarak kabul edilmiştir. Bu sebeple onun muhtevası esas kabul edilerek aşağıda dökümü verilmiş ve sonrasındaki beş nüshanın muhtevası şema halinde ona kıyas edilmiştir.

Şifâü'l-Ebdân'in *Hamidiye* nüshasının muhtevası şöyledir: Müellif mukaddimesinde eserine dair verdiği içerik bilgisinde, her surenin fazileti hakkında gelen hadislerin birkaçına yer verdiğini, surenin havâssını zikrettiğini ve Kur'an'da geçen esmâü'l-hüsnâyı manalarıyla birlikte havâssını da keşfederek açıkladığını belirtmiştir. Kitabın hatimesinde, her önemli ihtiyacın giderilmesi için Peygamberimizden sadır olan me'sûr duaları ilave ettiğini ifade etmiştir. Dua cümlesinden sonra eserini; Mukaddime, iki bab, birkaç fasıl ve bir hatime şeklinde tertip ettiğini belirtmiştir (Hıbrî, *Hamidiye*: 2a).

Müellif, eserin mukaddimesinde, Kur'an'ın tedricen indiğini, rahmet ve gazab içerikli ayetlerin tamamının ilahi beyan olması hasebiyle faziletli, azametli olduğunu ifade etmiştir. Devamında Kur'an'ın mahlûk olmadığı, ayetlerin bazılarının fazilet bakımından üstün kılındığı bilgisini ayetlerden, hadislerden, esmâ-i hüsnadan misallerle ve Muhyiddin Arabi'den alıntılarla vermiştir (Hıbrî, *Hamidiye*: 2a-b). Müellif, ism-i a'zâmın daha faziletli olduğuna dair nakillerde bulunmuş, Allah'ın isim ve sıfatlarının tevkîfî olduğunu zikretmiştir (Hıbrî, *Hamidiye*: 2b-3a). Sureleri haftanın yedi gününe taksim ederek Kur'an-ı Kerim'i hatmeden kişinin, Kur'an'ın havâssına nail olacağını söylemiştir (Hıbrî, *Hamidiye*: 3a-b).

Müellif bu mukaddimeyi takiben *birinci bab*'a geçmiş ve başlığını *Kur'an-ı Azim'in ve Furkan-ı Kerim'in Havâss-ı Şerifesi ve Menâfi-i Latîfesi Beyanındadır* koymuştur. Bu bölümde, Kur'an'la şifa talep etmek üzerinde durmuş ve *Zikri Havâss-ı Fatihati'l-Kitab* başlığıyla Fatihâ suresinin faziletine dair hadisler, Sahabe, Tabiin ve velilerden kıssalar eşliğinde hangi sureyi kaç defa okuduğu takdirde kulak, sırt ağrılarının şifa bulacağı, on surenin on nesneyi gidereceği (Vakıa suresinin fakirliği gidermesi vb.) konularını işlemiştir (Hıbrî, *Hamidiye*: 3b-4b). Devamında *Kur'an-ı Azim ve Ehlinin Faziletleri* başlığıyla fasıl açmış ve bu bölümde konuyla alakalı çok miktarda hadis-i şerif nakletmiştir (Hıbrî, *Hamidiye*: 4b-6a). Bu fasıl, *Zikr-i Havâssı Sure-i Bakara* başlığı takip etmektedir. Bu bölümde de yine surenin faziletine dair hadis-i şerifler, kıssalar ve mukatta harflerinin faziletlerini ve hangi hastalıklara şifa olacaklarını zikretmiştir. Konu, Bakara suresinin hangi ayetinin hangi dert ve sıkıntılara şifa olacağı izahıyla devam etmiştir (Hıbrî, *Hamidiye*: 6a-8b). Ayetü'l-kürsi'yi bir başlık halinde verdikten sonra birkaç ayeti daha izah etmiş ve *Zikr-i Havâss-ı Sure-i Âl-i İmran* başlığı vererek, sureyi aynı üslupla işlemeye devam etmiştir. Aynı başlık, diğer sureler için de konulmuş ve Nisâ suresi yedi satırla izah edildikten sonra Mâide suresine başlanmıştır. Devamındaki sureler, Kur'an'ın tertip sırasına göre

farklı hacimlerle işlenmiştir. Fetih suresinin izahında kare biçiminde iki vefke²¹ yer verildikten sonra (Hibrî, Hamidiye: 28b-29a) aynı tertip sırasıyla Nas suresi sonuna kadar bütün surelerin faziletine dair açıklamalar yapmıştır (Hibrî, Hamidiye: 8b-43b).

Müellif, sureleri aynı metod üzere işledikten sonra *Fasl fi'l-istiâze* başlığıyla yeni bir fasıl açmıştır. Bu bölümde istiaze hakkındaki ayetlere, hadislere, Rasûlullah'ın (sav) istiaze dualarına ve muavvizeteyn surelerine ve bu bağlamda şeytanın hilelerine genişçe yer verilmiştir (Hibrî, Hamidiye: 43b-52b). Müellif aynı fasılın içerisinde bu defa *Zikr-i menâfii'l-besmele ve havâssihâ* başlığı altında besmeleyi aynı üslupla işlemiştir (Hibrî, Hamidiye: 52b-56b). Devamında *Zikr-i Bazı Esrari'l-Fatiha* başlığıyla konuyu, onunla ilişkili ayetler, hadisler ve menkıbelerle işlemiştir (56b-59b). Müellif yine bu fasılın içerisinde *Zikr-i riyazâti Ümmi'l-Kur'an* başlığını atmış ve Fatiha suresiyle riyazetin nasıl yapılacağına esaslarını vermiştir (Hibrî, Hamidiye: 59b-61a).

Ali Hibrî, *ikinci bab*'ın başlığını, *Esmâ-i Hüsnâ-i Celile Zikr Olunur* şeklinde vermiştir (Hibrî, Hamidiye: 61a). Müellif bu bölümde, esma-i hüsnâ hakkındaki hadis-i şerifleri ve hangi surede hangi ismin kaç defa geçtiğini zikretmiştir. Bu isimleri kendi içerisinde Allah'ın isim ve sıfatı olarak gruplara ayırmış, bu konulara ilişkin ulemanın görüşlerine yer vermiştir (Hibrî, Hamidiye: 61a-64b). Bölüm içerisinde *Fasl fi Zikr-i Meânî Esmâi'l-Hüsnâ* unvanıyla fasıl açmış ve her bir ismin manasını, Beyzavî, Celaleyn gibi tefsirlere müracaat ederek izah etmiştir (Hibrî, Hamidiye: 64b-70a). Müellif, ikinci bir fasıl daha açarak burada münâcât ehli için her isimle ne talep edilebileceğini açıklamıştır (Hibrî, Hamidiye: 70a-72a). Müellif açtığı üçüncü fasılda, ayın yirmi sekiz menzili hesabı üzere dizilen büyük isimlerden, ayetler eşliğinde bahsetmiştir (Hibrî, Hamidiye: 72a-77a). Devamına *Tenbih* alt başlığı altında ayın menzilleri ve burçları ilmini bilmenin faydalarını esma-i hüsnâ ile ilişkilendirmiş ve yedi gezegenin seyrinden, on iki burçtan, dairevi şekiller eşliğinde ve aynı kapsamda bahsetmiştir. Burçlarda, ayın yirmi sekiz menziline nelerin, hangi isimle dua ve münacatların yapılacağını izah etmiştir (Hibrî, Hamidiye: 77a-80a).

Müellif, *Tezhib/Ek* alt başlığında, bir insanın yıldızının ve talihinin çıkarılmak istenmesi durumunda neler yapılması gerektiğini matematiksel çıkarımlarda bulunarak izah etmiştir (Hibrî, Hamidiye: 80a-80b). Devamında *Zikri şerefiyyât-i seba-i seyyâre/yedi gezegenin şerefi* başlığını atarak konunun haftanın günleriyle bağlantısını şemayla açıklamıştır (Hibrî, Hamidiye: 80b-81b). Müellif, açtığı bir diğer fasılda, seyri sülûk erbabının kalplerini parlak yıldız gibi aydınlatacak on faydayı on silk/meslek halinde izaha tahsis etmiş, bunu ayet, hadis, kelam-ı kibar ve kıssalarla destekleyerek hangi isimlerle kaç kere münacatta bulunulacağını açıklamıştır (Hibrî, Hamidiye: 81b-95a). Müellif bu bölümde açtığı başka bir fasılda, Şeyh İmam Muhyiddin Ebûlabbas Ahmed b. Ali b. Yusuf el-Kureyşî el-Bûnî'nin *et-Teressülâtü ilallahi Azze ve Celle* isimli dokuz baktan oluşan eserinde zikrettiği Esmâ-i ilâhiyye ve ayetlerin havâssını ve faydalarını tercüme ederek dokuz akd/düğüm üzere tertip etmiştir. Bu fasıldaki üslubu, “birinci akit tövbe hakkındadır, isimler: er-Rahman...dır, ayetleri:...dır, duası (Arapçasını olduğu gibi almıştır):...dır.” şeklindedir. Devamında *Zikredilen bu isimlerin hâsseleri ve faydalarının şerhi* alt başlığıyla bu isimleri kaç defa ve nasıl okuduğu takdirde nelere faydalı olacağını rakamlarla açıklamıştır (Hibrî, Hamidiye: 95a-108a).

Müellif, *Faslun fi marifeti sââti'n-nehâr* ismiyle bir fasıl daha açarak burada: “Zikrolunan esmâ-i izâmın bazısının havâssında filan günde evvelki veya ikinci veya üçüncü saatte bu ameli ederse (şu olur)” kapsamında güneşin gölgesi ne kadar uzadığında günün kaçınıcı saati olduğunun bilgisini vermiştir (Hibrî, Hamidiye: 108a). Bölümün diğer faslında, Şeyh Bûnî'nin, *el-Fevâid ve'l-Avâid* isimli eserinden esmâ-i hüsnâ ile ilgili dokuz latifesini iktibas etmiştir (Hibrî, Hamidiye: 108b-110a). Hibrî, “Müsebbeât-ı aşerenin fazileti beyanındadır” isimli diğer bir fasılda Gazzali'nin İhya'sından Hızır'la da bağlantılı, virdle alakalı bir kıssa nakletmektedir (Hibrî, Hamidiye: 110a-b). Sonraki fasılın unvanı *Zikrullah'ın fezaili Beyanındadır*'dir. Müellif

²¹ “Bir kimsenin ümit ve emeline uygun dualar, harfler yazılı muhtelif nüsha/muska, hamail yerlerinde kullanılan bir tabirdir (Pakalın, 1983: III/586). Diğer bir ifade ile; bazı isim, şekil, sembol, harf, ayet, dua ve benzerinin belirli sayıda ve kaidelerle yazılması ve/veya okunması ile emele ulaşmayı sağladığına inanılan vasıtalar.

burada ayet, hadis, konuyla ilgili Sahabe tevili ve tefsirlerden iktibasla konuyu açıklamıştır (Hibrî, Hamidiye: 110b-112a). Sonraki faslın başlığı, *Zikrullahın cemi ibadâtın efdali olması beyanındadır*'dir. Müellif bu konuyu da önceki faslı izah üslubuyla işlemiş (Hibrî, Hamidiye: 112a-113a) ve sonraki fasla *Zikrin Meratibi Beyanındadır* unvanını vermiştir (Hibrî, Hamidiye: 113a-114a).

Hibrî, *Hatimetü'l-Kitab*'ta me'sûr duaları, Rabbani zikirleri ve farklı çeşitlerini fasıllar halinde incelemiştir: 1. Fasil *Duanın Fezâili Beyanındadır*. Müellif, konuyu ayet, hadis, ulema sözü ve kıssalarla izah etmiştir (Hibrî, Hamidiye: 114a-119a). 2. Fasil dokuz adap ile *Duanın âdab-ı Fiiliyyesi Beyanındadır*. On sekiz adap ile *Duanın âdab-ı Kavliyyesi Beyanındadır* (Hibrî, Hamidiye: 119b-121b). 3. Fasil *Dua Kabul Olacak Evkât- Fazıla*'dır. Kendi içerisinde *Duası Müstecab Olanlar* (Hibrî, Hamidiye: 122a) ve *Alâmât-i Kabul-i Dua* (Hibrî, Hamidiye: 122b) alt başlıkları bulunmaktadır (Hibrî, Hamidiye: 121b-122b). 4. Fasil *İsm-i A'zam Beyanındadır*. Bu fasıl içerisinde, Sahabeden ismi azamın ne olduğuna dair 14 rivayet ve içerisinde dua cümlelerini nakletmiştir (Hibrî, Hamidiye: 122b-124b). 5. Fasil, *Sabahta ve Akşamda Okunacak Dualar Beyanındadır* başlığını taşımaktadır (Hibrî, Hamidiye: 124b-134b). 6. Fasil, *Yemekte, içmekte, elbise giyinmekte, soyunmakta eve girerken okunacak dualar* (Hibrî, Hamidiye: 126b). 7. Fasil, *Her hadise/olay katında okunması mesnûn ve müstehap dualar ve Peygamberimizden nakledilen duaları* Arapça lafızlarıyla birlikte vermiştir. Arada, Hz. Yusuf'un dualarını (Hibrî, Hamidiye: 134a) ve abdest-namaz dualarını (Hibrî, Hamidiye: 128a-134a) zikretmiştir. 8. Fasil, *Ed'ye ve ezkârdan müteferrik Beyanındadır*. Bu fasılda, Allah'tan talep ederken hangi duaların yapılması gerektiğini açıklamıştır. Alt başlık halinde; *taun, Safer ayında, sene sonunda, tövbe namazında, haftanın bütün günlerinde, duha vaktinde, ebeveyne, kabir üzerine, me'sûr tesbihler, definden sonra ölüye telkinde okunacak dualara* alt başlık halinde yer vermiştir. Bu kapsamda, Rasûlullah'a (sav) salavat getirmenin faziletini, salavatın müstehap olduğu yerleri, O'na salavat getirmeyenin zemmini, getirilen salavatın O'na ulaştırılacağını zikretmiş ve kitabını Hz. Peygamber'in sıfatlarını içeren beyitlerle²² bitirmiştir (Hibrî, Hamidiye: 134b-148b).

Kitabın devamına; başlık konulmaksızın Rasûlullah'ın (sav.) yedi dua ile Allah'a tevessülü rivayeti açıklanmıştır (7 mübarek heykel) (Hibrî, Hamidiye: 149a-150b). Bunu takiben "Asıl nüshada olup sonradan elimize geçmiştir" notuyla "Nur Duası" başlığıyla Arapça duaya yer verilmiş, bu duanın altına Muhyiddin Arabî'den ve duaların kabulünü sağladığının tecrübe edildiği başka bir şiir konulmuştur. (Hibrî, Hamidiye: 151a-152a). Devamında, Hz. Peygamber'e nisbet edilen "Seyf Duası" Arapça lafızıyla ilave edilmiştir (Hibrî, Hamidiye: 152a-b).

Şifâü'l-Ebdân'ın Hamidiye nüshasının muhtevasını genişçe inceledikten sonra şimdi diğer nüshaların içeriğini bu nüshayla karşılaştırabiliriz. Tablo: 2'nin sol ilk sütunu, nüshaların muhtevasından hareketle ortaya çıkan, *içindekiler* denilebilecek konuları ifade etmektedir. Onun sağındaki sütunların her biri ise bu konuların, nüshaların hangi varağında veya sayfasında yer aldığını göstermektedir. Tabloda da gösterildiği üzere, *İlhami* nüshası sayfa, diğer nüshalar varak halinde tertip edilmiştir. Tablonun en alt satırında ise nüshaların istinsah tarihinin yer aldığı varak/sayfa numarası verilmiştir. En sağdaki sütuna ise, Hibrî'nin, eserini yazarken kaynak olarak kullandığı *Dürrü'n-nazîm*'in muhtevası konulmuştur. Bu yolla Hibrî'nin eserinin hacmini ne kadar genişlettiğinin mukayese edilmesi amaçlanmıştır.

Tablo 2: *Şifâü'l-ebdân* 'ın altı nüshasının ve kaynak eserinin muhtevalarının karşılaştırılması

Nüshaların sırası ve istinsah tarihleri:	1/1114	2/1118	3/1227	4/1132	5/1123	6/1232	Dürrü nazim

²² Beyitlerin havassına dair risaleler de bulunmaktadır. Hac İbrahim b. Muhammed el-Yalvacı'nın Risale-i havassı'l-ebyat; Mecmuatü'l-kasaid-i hak nebiyyina isimli risalesi (İstanbul: Darü't-Tibaati'l-Aliye, 1265) bu konunun misalini oluşturmaktadır. Ayrıca bu isim, Sun'ullah Gaybî'nin akaid hakkındaki "Hüdâ Rabbim" risalesinin ismine benzemesi bakımından da ilgi çekmektedir.

Nüshaların İsim ve Muhtevaları:	Hamidiye (varak)	Beyazid (varak)	Hekimoğlu (varak)	Milli Ktp. (varak)	Zeytinoglu (varak)	İlhami (sayfa)	Yâfi (varak)
MUKADDİME (KK'in tedriciliği, fazileti, mahluk olmadığı..., Allah'ın isim ve sıfatlarının tevkifiliği)	2a	3a	2a-b (İA) ²³	2a	2b	s. 2	2a
1.BAB: Kur'an-ı Kerim'in Hâvassı, Latif Manaları: (KK'le şifa talebi, sure örnekleri)	3b	6a	(---)	3b	4a	4	
1.Fasıl: Kur'an-ı Kerim ve ehlinin fazileti: (Bakara-Nas arası surelerin şifa örnekleri)	4b	10a		6b	5b	7	2a
2.Fasıl: İstiaze: (Bismelenin faydaları ve havassı, Fatiha'nın esrarı, Fatiha ile riyazat)	43b	117b		49a	93b	91	
2.BAB: Esmâ-i hüsnâ (Sayısı, kaç surede hangileri, Allah'ın zat ve e'f'aline delalet edenler)	61a	166b		71b	93b	134	6a/13b -88a
1.Fasıl: Esmâ-i hüsnâ'nın manaları	64b	175b		74b	98b	143	
2. Fasıl: Hangi Esmâ-i hüsnâ ile ne talep edileceği	70a	188a		80b	107a	158	
3. Fasıl: Ayın 28 menzili-EH ilişkisi, Tenbih, Yedi gezegenin seyri, 12 burçta hangi isimlerle dua edileceği, Tezhib: (insanın yıldız ve talihinin nasıl çıkarılacağı, 7 gezegenin şerefi)	72a	193b	3b	83a 89b-90a arası eksik varak vardır.	110b	164	
4.Fasıl: Seyr-i sülûk erbâbı için on fayda/on selek	81b	220a	12b	90a-106a ²⁴	124b	189	
5.Fasıl: İ. Muhyiddin el-Bûnî'nin "et-Teressülâtü ilallahî" eserinden Esmâ-i hüsnâ kısmının havassı ve faydalarını dokuz akit halinde tercümesi ve şerhi.	95a	261b	14b	(---)	146a	229	
6.Fasıl: Esmâ-i hüsnâ'yı günün hangi saatinde hangi vaziyetteyken okunduğunda nelere faydası olacağı	108a	299a	26b		166b	265	
7. Fasıl: İ. Muhyiddin el-Bûnî'nin "Fevâid ve'l-Avâid" isimli eserinden esmâ-i hüsnâ ile ilgili dokuz latifesinin iktibası	109a	300a	27a		167a	266	
8. Fasıl: Ezkârdan envâ-i müteferrika beyanıdır (Kitabü'l-fevâid ve'l-avâidden)					168a	267	
9.Fasıl: Müsebbeât-ı Aşerenin fazileti	110a	305a	28b		169b	270	
10.Fasıl: Zikrullah'ın (fezâilinin) beyanı	110b	307a	29a		171a	273	
11.Fasıl: Zikrullah'ın bütün ibadetlerden efdal olması	112a	311a	30b		173a	277	
12.Fasıl: Zikrullahın mertebeleri	113a	314b	31b		175a	279	
HATİME: Me'sur dualar, zikirler ve tasnifi	113a	316b	32a		176a	281	
1.Fasıl: Duanın faziletleri	114a	316b	32a		176a	285	
2.Fasıl: Duanın âdâb-ı filiyyesi	118a	333b	37b		185b	296	

²³ İsm-i A'zam'ın faziletinden sonrası eksiktir.

²⁴ Bu fasıldan aşağı kısımlar, Milli Kütüphane nüshasında mevcut değildir.

3.Fasıl: Duanın âdâb-ı kavliyesi beyanıdır					186b	297	
4.Fasıl: Duanın kabul olunacağı faziletli vakitler, duası müstecap olanlar, duanın kabulünün alametleri	121a	341b	39b		190a	302	
5.Fasıl: İsm-i a'zam'ın ne olduğu hk. 14 rivayet ve onun dua cümleleri	121b	344a	40b		191a	305	
6.Fasıl: Sabah, akşam-okunacak dualar	123b	350b	42a		195a	310	
7.Fasıl: Yemekte, içmekte, elbise giyinmekte, soyunmakta, eve girerken-çıkarken okunacak dualar...	126b	362a	44b		199b	317	
8. Fasıl: Her olay anında okunması mesnün ve müstehap dualar. PE, Hz. Yusuf'un, namaz ve abdestin duaları	128a.	367a	45b		202a	321	
Fasıl: Abdest ve namazda okunacak dualar	133a	385b	50a		210b	334	
9. Fasıl: Müteferrik dua ve zikirler:	134b	391a	51b		213b	338	
Sabaha dahil olunca (okunacak dua)		393a				340	
Taun için (okunacak dua)	137b	404b			218b	347	
Safer ayında (okunacak dua)	138b	427b			231a	360	
Sene sonunda (okunacak dua)	139a	428a			231b	360	
Tövbe namazında (okunacak dua)	139a	429a			231b	361	
Haftanın tek tek günlerinde (okunacak dua)	139a	429a			231b	361	
Duha vaktinde (okunacak dua)	139b	431b			233a	363	
Ebeveyne okunacak (okunacak dua)	140a	432a			233a	363	
Kabir üzerine (okunacak dua)	140a	432b			233b	363	
Tesbih-i me'sûr	140a	433a			233b	363	
Definden sonra, telkin verirken (okunacak dua)	141a	437a			235b	366	
Peygamberimize salavat getirmenin fazileti	141b	439a	53a		236b	368	
Salavat getirmenin müstahap olduğu yerler	144a	447a	55a		240a	374	
O'na salavat getirmeyenin zemmi	146a	454b	57a		243b	379	
Getirilen salavatın O'na ulaştırılacağı	147a	458a	58a		245a	381	
Beyit(ler)/şiir		462a	58b		246b	383	
Na't-ı Nebi	148a/13beyt		58b				
(12.Fasıl Heyâkil-i seb'a-i mübareke)			59a				
Peygamberimizin yedi dua ile Allah'a tevessülü rivayeti (7 mübarek heykel)	149a				246b		
Nur Duası (bunu takiben İbn Arabi ve başkasına ait iki kısa şiir eklenmiştir)	151a	406a			220b		
Peygamberimize atfedilen "Seyf Duası"	152a	409a			222a		

Dua-i Hizbü'l-Bahr Budur		417b			226a	352	
İ.Şazeli'nin Hizbü'l-Bahr duasının şerhi		463a- 468b					
Faziletli dualar (Ed'îye-i fâzıla)		421b			228a	355	
İ'tisâm-i hizbi'l-bahr		467b					
Tetimmetü'l-kitab					248b		
Şol arzihal-i Hayrî fakir hakir dâî biriyâ bâ atebe-i vezir-i âlilkadr kapûdan /kapıdan Mustafa Paşa edâmellahü devletehü ve azze rifatehü (uzunmedhiye)					249a- 250a		
Mesnevi der arzihal-i Yusuf Fakir Hakir bi riya bâ atebe-i vezir-i âlî İbrahim Paşa Hz. Edâmellahü devletehü (10 beyit)			60b				
Hikayet-i Harun Reşid					250b		
Hilye-i şerif					251b-254a		
Ketebe/istinsah/ferağ kaydı:	148b	462b	61a	106a	250a	383. s.	

6. Şifâü'l-Ebdân'ın İlhamî nüshasının müellife aidiyetinin sıhhati açısından değerlendirilmesi

Tablo- 2'de görüldüğü üzere, muhtevaları incelenen altı nüshadan *Hekimoğlu* ve *Milli Kütüphane* nüshalarının haricindekiler tamdır. *Milli kütüphane* nüshasının dışındaki (ki onun son kısmı eksiktir) bütün nüshalar ise, “Getirilen salavatın O’na ulaştırılacağı” ve “Beyit(ler)/şiir” kısmına kadar aynıdır. Bu durum, *Şifâü'l-ebdân*'ın burada bittiğine delalet etmektedir. Nitekim *Zeytinoğlu* nüshasının dışındaki bütün nüshaların ketebe kayıtlarının *salavat* ve *beyt/şiir* kısmının hemen sonuna konulması, eserin burada nihayete erdiğinin en büyük delilini oluşturmaktadır. Bundan sonraki *dua*, *na't*, *hilye* ve *nüşhayı devlet erkânına takdimler*, müellif ve/veya müstensihler tarafından zeyil olarak sonradan konulduğu zannını vermektedir. Zeyilleri birbirine en yakın olan nüshalar ise, *Hamidiye*, *Beyazid* ve *Zeytinoğlu* nüshalarıdır. Bunların sırasıyla h. 1114, 1118 ve 1123 tarihlerinde yakın aralıkta istinsah edilmiş olmaları, aynı nüshadan istinsah edildiklerini akla getirmektedir. *İlhamî* nüshası müellifin vefatından yaklaşık yüz elli sene sonra yazılmasına rağmen, anılan konuya kadar *Hamidiye*, *Beyazit* ve *Zeytinoğlu* nüshalarının muhtevaları aynıdır.

Şifâü'l-ebdân'ın *İlhamî* nüshasının ve diğer nüshaların muhtevaları, eserin yazıldığı kaynak ile de mukayese edilmiştir. Müellifin de ifade ettiği üzere bu kaynak, İbnü'l-Haşşâb Muhammed b. Ahmed b. Süheyl el-Hazrecî (ö. 567/1171)'in *ed-Dürrü'n-nazîm fi fezâilî'l-(havâssî'l-)Kur'ânî'l-azîm* isimli eseridir.²⁵ *Şifâü'l-ebdân*, *Dürrü'n-nazîm*'in “Âşîrefendi nr. 22” nüshasının içeriğiyle²⁶ karşılaştırılmıştır. Buna göre Ali Hibrî, *Dürrü'n-nazîm*'in tamamını, kendi eserinin 1. Bab, birinci faslı içerisinde vermiştir. Bu bölümde Haşşâb, Kur'an'ın ve kıraatinin, besmelenin ve Fatıha-Nas arasındaki bütün surelerin faziletlerine yer vermiştir. Bütün bu gerekçeler de

²⁵ Süleymaniye Kütüphanesi, Damad İbrâhim Paşa, nr. 231, Ayasofya, nr. 1870, 0.384, Hafid Efendi, nr. 15, Hasan Hüsnü Paşa, nr. 85, Yazma Bağışlar, nr. 18; Nuruosmaniye Kütüphanesi, nr. 576, 577, 578; Çorum Hasan Paşa İl Halk Kütüphanesi 19 Hk 583; Milli Kütüphane, 06 Mil Yz FB 1; 06 Mil Yz A 1076/2; Kastamonu İl Halk Kütüphanesi, 37 Hk 3827/6; 37 Hk 1101/1; Amasya Beyazıt İl Halk Kütüphanesi, 05 Ba 1866/1; 05 Ba 1555/1; Konya Bölge Yazma Eserler Kütüphanesi, 15 Hk 1235; Manisa İl Halk Kütüphanesi, 45 Hk 137/1; 45 Hk 1469/2. İlgili eserin bunlardan başka birçok mahtut nüshası bulunmaktadır.

²⁶ Bkz. Fezaili'l-Kur'an ve tilavetih (2a), Hırzû'l-Kur'an (3b), hatim duası (4a), fazailü besmele (6a), adabü'l-kırae (8a), fezailü Fatıha-Nas sureleri (13b-88a).

göstermektedir ki eserin *İlhami* nüshası, Ali Hibrî Efendi'nin *Şifâü'l-ebdân*'ının gün yüzüne çıkmış yeni bir nüshasıdır.

Sonuç

Zayıf tabiatlı yaratılan insan, fiziki âlemin zorluklarını aşabilmek ve burada yaşadığı korkulardan emin olabilmek için görünen âlemin imkânlarını kullanmasının yanında manevi âlemin koruyucu güçlerinden destek alma arayışına girişmiştir. Metafizik âlemden bilgi aktaran kutsal metinler de bu arayışın alanını oluşturmuş ve insanlık, anılan emeli için ilahi metinlere de dayanmıştır. İnsanın bu fitrî ihtiyacına Kur'an'ın, bilhassa kalbi ve ruhi hastalıkları için şifa önerileri sunması, onun sureleri ve özellikle Allah'ın isimlerini içeren ayetleri çare olarak kullanılmıştır. Rasûlullah'ın (sav) ve Ashabının, Kur'an'ın bazı sure ve ayetlerinden, hastalıklara şifa ve şerli varlıklardan korunma amaçlı faydalanması, önce *Fezâilü'l-Kur'an* ve sonrasında onun altında *Havâssü'l-Kur'an* adlı ilim dalının ortaya çıkmasına sebep olmuştur.

Havassü'l-Kur'an sahasında, hicri üçüncü asırdan itibaren surelerin, bazı ayetlerin ve bunlara bağlı olarak esma-i hüsnâ ve bazı duaların havâssı konusunda eserler telif edilmeye başlanmıştır. Bu alandaki literatüre bakıldığında havassü'l-Kur'an'ın, hicri altı ve yedinci asırlarda fezâilü'l-Kur'an'dan ayrı olarak en kapsamlı eserlerini verdiği anlaşılmaktadır. Ali Hibrî'nin, bu dönemde Kur'an'ın tamamını inceleyerek yazılan bir eseri kaynak olarak kullanarak eserini telif etmesi, klasik dönemin bilgilerini aktarması bakımından onun çalışmasını da önemli hale getirmektedir. Kaldı ki Hibrî, yararlandığı *Dürrü'n-nâzim*'in muhtevasını eserine taşımasının yanında, me'sur duaları ilave etmek suretiyle onu, kaynak eserin hacminin iki katından fazla genişletmiştir.

Hibrî'nin *Şifâü'l-ebdân*'ının bilhassa Osmanlı coğrafyasında şöhrete ulaştığı, el yazma kütüphanelerindeki nüshalarının çokluğundan anlaşılmaktadır. Anılan eserin nüshalarının çokluğu ve müellifin nisbeten yakın dönemde yaşamış olması, müellif nüshasının anılan kütüphanelerdeki nüshalardan birisi olması ihtimalini güçlendirmektedir. Hibrî'nin bu eserini hazırlarken kaynak olarak kullandığı *Dürrü'n-nâzim*'in de birçok mahtut nüshasının geniş coğrafyaya dağılmış bulunması, Türkçeye çevrilmesi ve orjinal dilinde tahkik edilmesi, Hibrî'nin eserinin önemini göstermeye yeterli sebeplerdir. Bu yüzden eser, tahkik yapılmayı hak etmektedir. Elimizdeki nüshanın muhtevasının, yukarıda künye ve muhteva bilgilerinin kıyaslanan diğer nüshalarıyla örtüşmesi ve müellifine aidiyetinin kesin olarak teyit edilmesi, eserin aslına uygun şekilde tahkik edilmesine katkı sağlayacaktır. Eseri tahkik etmek isteyenlere, onun incelemeye dâhil edemediğimiz diğer nüshalarının müellif nüshası olup olmadığını belirlemeleri önerilir. Müellif nüshasına ulaşamaması halinde *Hamidiye*, *Beyazid*, *Zeytinoglu* ve *İlhami* nüshalarının tahkik için esas alınabileceği rahatlıkla söylenebilir.

Kaynakça

Kur'ân-ı Kerim

Akbıyık, H. (2007) *Kur'ân ilimlerinden biri olarak Havâssü'l-Kur'ân* İstanbul: Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi.

Aksekili, A. H. "Kur'ân-ı Kerîm Tercüme Hakkında", *Sebilürreşâd*, C. 24, S: 599.

Alpay, S. (1979). *Büyük Bilgiler Güneşi*, İstanbul: Sedef Yayınevi.

Alpay, S. (1995). *Şemsü'l-maârif*, İstanbul.

Aydüz, D. (2001/3). "Muhammed Fuzûlî Elyazmalar Enstitüsü ve Enstitünün Kütüphanesinde Bulunan Tefsir ve Kur'ân Bilimlerine Dair Elyazmaları", *Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*.

Baş, D. (2013). "Yâfi", *Diyanet İslam Ansiklopedisi*, İstanbul: C. 43.

Bursalı, M. T. (h.1333) *Osmanlı Müellifleri*, İstanbul: Matbaa-i âmire.

Çelebi, İ. (1997). “Havas İlmi”, *Diyanet İslam Ansiklopedisi*, İstanbul: C. 16.

Çelebi, İ. (2008). “Rukye”, *Diyanet İslam Ansiklopedisi*, İstanbul: C. 35

Durmuş, İ. (2000). “İbnü'l-Haşşâb”, *Diyanet İslam Ansiklopedisi*, İstanbul: C. 21.

Duvarcı, A. (1993). “Risale-i falname li Ca'fer-i Sadık” ve “Tefe'ülname”, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.

Eroğlu, M. (1997). “Havâssü'l-Kur'ân” *Diyanet İslam Ansiklopedisi*, İstanbul: C. 16.

el-Bağdâdî, İ. P. (t.y.). *Hedyyetü'l-ârifin esmâü'l-müellifin ve âsârü'l-musannifin*, Beyrut: Dâru İhyâi't-türâsi'l-Arabî.

el-Ferâhîdî, H. b. A. (2003). *Kitabü'l-ayn*, thk. Abdülhamid el-Hendâvî, Beyrut: Dâru'l-kütübî'l-İlmiyye.

el-Fîrûzâbâdî, M. Y. (2005). *el-Kâmûsü'l-Muhît*, Thk. Muhammed Naim ve -dğr.-, Lübnan: Müessesetü'r-risâle.

el-Hüveymil, b. F. (2008). *Havâssü'l-Kur'âni'l-Kerîm Dirasetün Nazariyye Tatbikiyye*, Kâhire: Dâru İbni'l-Cevzî.

el-İsfahânî, R. (t.y.). *el-Müfredât fî garibi'l-Kur'an*, thk. Nezzâr Mustafa el-Bâz, Mektebetü Nezzâr Mustafa el-Bâz.

el-Mekkî, İbn A. (2006). *ez-Ziyâde ve'l-ihsân fî ulûmi'l-Kur'ân*, Câmîatü Şârîka, Birleşik Arap Emirlikleri: Merkezü'l-bühûs ve'd-dirâsât.

es-Suyûtî, C. (2008), *el-İtkân fî ulûmi'l-Kur'an*, thk. Mustafa Şeyh, Şuayb Arnavut, Dimeşk: Müessesetü'r-risâle nâşirün.

el-Yalvacı, İ b. M. (r.1265). *Risale-i havâssi'l-ebyat; Mecmuatü'l-kasaid-i hak nebiyyina*, İstanbul: Darü't-Tibaati'l-Aliye.

Erin, H. (1989). *Kur'ân-ı Kerîm'in Havâs ve Esrârı*, İstanbul:

ez-Zerkeşi, B. (t.y.). *el-Burhân fî ulûmi'l-Kur'ân*, Thk. Muhammed Ebü'l-Fazl İbrahim, Kâhire: Dâru't-türâs.

Gazzâlî, E. H. (1999). *ez-Zehbü'l-ibrîz fî havâssi Kitabillâhi'l-Azîz*, thk, Muhammed et-Tayyib Behâüddin el-Hindî, Dâru's-semer.

<https://www.yazmalar.gov.tr/tarama.php?cmd=search&genel=nazim&submit=Ara> erişim, 27.2.2016.

İbn Kayyim, C. (1981). *Zâdü'l-meâd fî hedy-i hayri'l-ibâd*, thk. Şuayb-Abdülkadir el-Arnavut, Kuveyt: Müessesetü'r-risâle.

İsmail Paşa M. E. (1954). *İzahü'l-meknûn fî'z-zeyli alâ Keşfi'z-Zunûn an esâmi'l-kütüb-i ve'lfünûn*, İstanbul: Matbaatü vekâleti'l-meârif.

Koçyiğit, H. (2012). “Havâssü'l-Kur'an”, *Journal of Islamic Research*, 23(2).

Kehhâle, Ö. R. (1957). *Mu'cemü'l-müellifin*, Dimeşk: Müessesetü'r-risâle.

Kısa, B. (2005). *Havass'ın derinlikleri: açıklanmamış yönleriyle İslami büyü, vefkler, Esmâil Hüsnâ*, İstanbul: Hermes Yayınları.

Molla Sadra, Ş. (1993). *Esrârü'l-âyât*, Nâşir, Muhammed Hocevî, Beyrut: Dâru's-safve.

Özervarlı, M. S. (1998). “Hibrî, Ali Efendi”, *Diyanet İslam Ansiklopedisi*, İstanbul, C. 17.

Pakalın, M. Z. (1983). *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, İstanbul: MEB.

Pamuk, A. (2003). *Kur'ân-ı Kerîm'in Havas ve Esrarı (Havassü'l-Kur'ân)*, İstanbul: Pamuk Yayıncılık.

Şakir Efendi, A. (1818). *Ravz-ı verd: esmai hüsnâ-i ilahinin nazmen şerhi ve havassı*, İstanbul: Takvimhane-i Âmire Matbaası.

Uygun, A. (2013). *Seyyid Süleyman el-Hüseynî'nin Kenzü'l-Havâs Kitabındaki Dua ve Büyü Motifleri, Doktora Tezi*, Isparta: Süleyman Demirel Üniversitesi İlahiyat Fakültesi.

Varlı, M. (t.y.). *Güneşler Güneşi*, İstanbul, Esmâ Yayınları.